

Vestingstad in het groen

In een dal van de Rijn, aan de voet van de Wageningse berg, ligt het stadje Wageningen, bijna 750 jaar oud. Het grenst aan de Gelderse Vallei en de Veluwe. Naast wereldberoemde studentenstad is Wageningen ook bevrijdingsstad en vestingstad. Ofschoon er niet veel meer over is van de poorten en wallen, ligt rond de stadskern nog steeds de stadsgracht. Een gracht die veel te vertellen heeft.

De reis begint op de noordoosthoek van de stadstoegang; de plek waar vroeger het Gevangentorenbolwerk lag. Vanaf hier slingert het zandpad als een lint tussen de bomen langs het water. De gracht bleef vrijwel onaangeroerd. Behalve bij het oostelijk deel, waar in de jaren zestig een klein gedeelte werd gedempt. Om deze planologische misser ten goede te keren, werd het Platform Stadsgracht Wageningen opgericht. Volgens Bart van Aller van het Platform komt de voormalige vestingstad meer tot zijn recht als de gracht weer open is. De begraven restanten van de kademuur, de trap en de brug moeten in ere worden hersteld. "Dat investeren in cultuurhistorie loont, is aangetoond in diverse onderzoeken. Bovendien verbetert een open gracht de waterkwaliteit," aldus Bart.

Voorbij een drietal winkels gaat het linksaf naar het Spijk. Daar staan nog steeds de leerlooiershuisjes, die in de negentiende eeuw zijn gebouwd voor werknemers van de plaatselijke leerlooierij. Ondanks de belegeringen bleven de pandjes volharden. Vanaf dit punt is een fraai uitzicht op de stadsmuur met ervoor een flauw talud op de plaats waar ooit het Criftenbolwerk lag.

Naast de monumentale woninkjes staat het huis van de heer Van Lent, een krasse, rasechte Wageninger. Hij kan zich nog goed herinneren hoe hij met zijn familie in de Tweede Wereldoorlog moest evacueren naar Ede.

"Die Duitsers kozen toen de huizen op het Spijk om in te bivakkeren. Dat was vast omdat wij waterpompen hadden," gebaart hij in de richting waar de pompen destijds stonden.

"We woonden daar acht maanden met het hele gezin, in een kippenhok. Op onze manier maakten we de wanden wat gezelliger met allerlei dingetjes tot het toch een beetje 'huis' was.

Toen de kust weer veilig was en we naar huis mochten, kregen mijn ouders de schrik van hun leven, want alle huisraad en persoonlijke bezittingen waren verdwenen. Er voor in de plaats hadden de Duitsers wat oude banken neergezet. Het linnengoed hadden ze gebruikt om gewonden te verbinden; alles was met bloed bevekt. En wat dacht je? In de huiskamer stond een worstmachine met daarnaast de complete

slagersuitrusting en de vleeshaken van de Wageningse slager van der Heijde." Terwijl hij vertelt, gebaart hij opgewonden met zijn handen.

Toch was het in die tijd niet alleen kommer en kwel.

"We hebben ook vaak gelachen," zegt de 82-jarige Wageninger.

"Aan onze kant waren in '40-'45 nogal wat granaataanvallen. Kijk daar, in het midden van het Spijk is toen een granaat ingeslagen." Hij wijst naar het midden van de weg.

"Een verschrikkelijk groot gat was het. Nou ging die zaterdag een boer op zijn fiets naar de Uiterwaarden om zijn enige koe te melken. Op de terugweg kwam hij van de dijk naar beneden rijden met de volle emmer melk aan het stuur. Hij riep naar mijn ouders dat hij er zo aan kwam, zijn goeie goed had hij al aan. In de ban van zijn aankondiging lette hij niet goed op en reed het granaatgat in. Hij sloeg over de kop zo de gracht in met melk en al. En 's avonds zat hij op visite met de kleren van de buurman aan," vertelt hij glunderend.

Net voorbij de plaats van het 'granaatdelict' geeft een brug toegang tot de resten van Kasteel Wageningen. Wat resteert zijn een aantal torenfundamenten, de gewelfkelder van het brouwhuis en een stuk kasteelmuur. De volgende verrassing ligt schuin tegenover het museum. Het is een schemerige bomentuin met een knerpend kronkelpad dat afwisselend langs de gracht en de stadsmuur loopt. De bevolking kent dit gedeelte als het Wallenpad of schelpenpad.

Onverwacht duiken twee jongeren op, die in de gracht hun vissnoer met levend aas uitgooien.

"Snoek zit overal in de gracht," merkt een van de jongens enthousiast op; hij blijkt Vincent te heten. Ze proberen de vissen te lokken, maar vandaag zit het er niet in.

"Misschien is het nog te koud," oppert zijn maat.

Bij een doorgang van de stadsmuur staat in het plantsoen een houten bankje. Het is doorweekt en groen uitgeslagen door het winterweer. Tegen de rugleuning zit een geplastificeerde afscheidsbrief geplakt. Hij is gericht aan ene Willem en ondertekend door Ewald Houba en Rivka. Eveneens in plastic hangen naast de brief een rouwkaart en een foto van de man. Uit de kaart blijkt, dat Willem op 18 december 2010 is overleden. Op de hoek van de leuning is met zorg een kerststukje vastgemaakt en de zitting is opgefleurd met een hulsttak en wat tulpen. De stilte is ineens te snijden.

"Willem deed vroeger iets bij wiskunde, met computers op de universiteit," vertelt Ewald Houba, terwijl hij hond Rivka over haar rug aait.

"Ik liet op die plek dagelijks Rivka uit en zat dan altijd bij Willem op het bankje. Hij was er gewoon, ook al zeiden we niks. Willem kon met zijn linkerkant niet goed meer uit de voeten, vanwege een beroerte," vervolgt Ewald,

"In zijn woning was hij bijna nooit. Hij kwam hier dagelijks en had altijd een tas met eten en drinken bij zich. Hij wilde van niemand iets aannemen. Van tien tot donker zat hij op de bank, lezend in zijn krant of pratend met de mensen die langs kwamen. Willem is een vriend van me geworden ook al is dat nooit uitgesproken. Hij zit onder mijn huid, die ouwe brompot, " zegt Ewald met een zucht en wrijft onwillekeurig over zijn onderarm.

Even verder staat aan de voet van de gracht een dikke, zwierige plataan; volgens kenners de dikste plataan van Gelderland. Hier begint wat lijkt op een bastion. Een stenen trap nodigt uit voor een kijkje op het pompemaal. De gracht is in de diepte goed te zien, maar moet het afleggen tegen het weidse uitzicht over de uiterwaarden van de Nederrijn.

Met je voeten op de kruin van dat pompemaal rijst vanzelf de vraag over de waterkwaliteit van de gracht in vroeger tijden.

"Hoe vies het grachtwater vroeger was? Nou, heel smerig," antwoordt de heer Van Lent.

"Het stonk er vreselijk, naar teer en rottende bladeren. Er liep altijd een teerachtige drab vanaf de gasfabriek zo de gracht in. Hij was niet diep, maar verschrikkelijk modderig."

Het water dat dieper, onder de gracht lag was vroeger wel schoon en ijzervrij. Dat water werd met pompen naar boven gehaald en gebruikt in de huishoudens en de bedrijven.

Het laatste deel van de wandeling gaat langs de buitenkant van de gracht, waar een zandpad aan de achterkant van schouwburg het Junushof door de bebossing slingert. Uit de gracht klinkt het klotsen van water: de Junusfontein die ontwaakt uit zijn winterslaap, maar nog steeds niet de kracht heeft om echt fontein te zijn. Aan de rand van de gracht dut een groepje eenden, zonder zich te storen aan het watergeweld.

Dit is ook de plek waar halverwege de jaren vijftig een Wageninger verdronk.

"Het was een vrijgezel, die werkte als kolensjouwer," verhaalt de heer Van Oorden, een van de leden van de Historische Vereniging Oud-Wageningen.

"Hij dronk als een ketellapper en was zo sterk als een beer." Terwijl hij dit zegt, gooit hij het hoofd in zijn nek en wrijft in zijn handen.

"Als hij eind van de week zijn loon ontving, hield hij vijf gulden apart en van de rest bezatte hij zich in de kroeg. Op een avond is hij bij de Vredebank over het hek in de gracht gevallen en verdronken. Toen ze hem de volgende ochtend vonden, had hij de hand nog in zijn zak. Ondanks alles had hij een goed karakter," voegt hij er even later nog aan toe.

De wandeling eindigt op het gedempte oostelijke deel. "Ik hoop dat in 2013, als Wageningen 750 jaar bestaat, de Bergpoortbrug weer in ere is hersteld," zegt Bart.

Auteur: Kiki Koning